

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора психологічних наук, доцента Фурмана А.А.
на дисертаційну роботу Лукіної Наталії Борисівни
“Психологічні особливості цільової спрямованості перфекційної особистості”,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за
спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології**

Дисертаційна робота здобувачки присвячена проблемі дослідження психологічного опосередкування цільової спрямованості особистості як засновку постання перфекційної позиції людини стосовно власного самоздійснення. В роботі відзначено, що цільова спрямованість є провідною психічною властивістю особи, котра характеризує її мотиваційну сферу та складається з егоцентричного, раціонального та альтруїстичного позиціювання, завдяки чому оприявнюється наскрізний вектор життєдіяльності людини в цілому. Інтелектуальна рефлексія пропонованого дослідження постулює, що актуальним для сучасної психологічної науки є вивчення загальних закономірностей перфекціонізму та співвідношення зазначеного феномену з іншими психічними конструктами й індивідуально-психологічними рисами-якостями особистості. Авторка висновує, що спрямованість є провідною психічною властивістю людини, що характеризує її мотиваційно-конативну сферу та водночас постає структурним компонентом свідомості, що складається з сукупності спонук, потреб, інтересів, схильностей, прагнень, ціннісних орієнтацій, цілей та установок.

У першому розділі “Теоретико-методологічні засади дослідження цільової спрямованості та перфекційності особистості” здійснено структурно-функціональний аналіз науково-психологічних першоджерел, що характеризують теоретичні уявлення про спрямованість і цільові запити особистості, а основними його здобутками є:

1. Проведено систематичний і ґрунтовний аналіз поняття «цільова спрямованість» в історичному та сучасному контекстах, котра тлумачиться як системотвірна мотиваційно-динамічна характеристика суб'єкта життєдіяльності, що відображає його глибинні свідомісні конструкти і віхи

стратегічного планування власного життєздійснення. Будучи інтегральним особистісним утворенням, спрямованість орієнтує людину у просторі зносин з дійсністю, визначає її внутрішнє суб'єктивне ставлення до навколишнього світу, конституює внутрішній засвіт з чіткою системою сформованих переконань і світогляду в цілому.

2. Феноменологія відношення до власних цільових запитів організується для людини в актах самоплекання і самовдосконалення з задіянням індивідуалістичної концепції перфекціонізму як стратегічного механізму самоздійснення. Прагнення до досконалості виявляється у потребах, інтересах, переконаннях, домінуючих мотивах діяльності та поведінки, світогляді, а також знаннях, уміннях, навичках, які набуваються протягом життя і виявляються в індивідуально-типологічних особливостях темпераменту, характеру і здібностей.

3. Здійснено глибокий аналіз суспільно-історичних змістовлень цілеспрямованої діяльності, що оприявнюються в соціальних цілях (запитах, вимогах), а також формах і засобах їх реалізації. В основі діяльнісних спонук особи постає цілепокладання як процес прогнозування людиною своїх досягнень, життєвих ситуацій, особливостей зносин зі значущими близькими і суспільним докільлям загалом.

4. На рівні науково-психологічної рефлексії розроблено теоретичну модель взаємозв'язку перфекціонізму у системі споріднених понять (нарцисизм, педантизм, трудоголізм) та цільової спрямованості особистості. В цій моделі аргументовано детермінацію виникнення-розгортання перфекціонізму (зорієнтований на саму особу, спрямований на інших і зреалізований на рівні соціальних приписів), конфігурування якого здійснюється у конструктивному чи деструктивному формовиявах. Той чи інший параметр перфекціонізму, через свої структурні складники (емоційний, когнітивний, поведінковий), позиції (егоцентрична, раціональна та альтруїстична) і в залежності від чинників, що сприяють формуванню цільової

спрямованості особистості, дозволяє доладно зорганізувати рух-поступ людини до повноцінного життєвого самоздійснення.

Основними здобутками **другого розділу** “Експериментальне дослідження психологічних особливостей цільової спрямованості перфекційної особистості” є:

1. Висвітлені основні стратегічні підходи, організація та побудова емпіричного дослідження, що ґрунтуються на розумінні сутнісних формовиявів спрямованості особистості з урахуванням системи її перфекційних запитів як дієвого чиннику активізації екзистенційних ресурсів людини. Емпірична частина чинного пошукування першочергово спрямована на вивчення обґрунтованого покомпонентного складу показників цільової спрямованості перфекційної особистості та їх характерологічних уzmістовлень.

2. Розглянуто різноманітні методологічні підходи до вивчення перфекціонізму: а) Д. Бернс пояснює рівень прояву цього психологічного феномену в межах концептуального перфекціонізму; б) тривимірність самопрезентації особи стосовно вимог і запитів суспільного довкілля тлумачаться П. Х'юїтом з позицій людської жаги досконалості; в) багатовимірність перфекціонізму у Р. Фроста організується шістьма складниками: особистими стандартами виконання діяльності, занепокоєнням з приводу помилок у здійснюваній діяльності, очікуваннями довкілля, критикою, сумнівами в довершеності власних дій, організованістю; г) Р. Слейні позиціонує перфекціонізм як дихотомічний (негативно-позитивний) конструкт свідомості, що спонукає людину до життєвих зрушень. Всі зазначені підходи до вивчення перфекціонізму підтверджені інструментально-методичним забезпеченням (батареею методик дослідження означеного феномену).

3. Задля вирішення поставлених завдань в даній частині роботи використовувалася система методів, що упрозорує (об'єктивує) пошукування та утримує: теоретичний, порівняльний аналіз й узагальнення наукової літератури, психодіагностичне обстеження, аналіз продуктів діяльності людини, системне структурування (таксономію) матеріалів дослідження,

констатуючий експеримент і психологічну корекцію, техніки інтерв'ювання та консультаційної бесіди, статистичну обробку результатів розвідок (факторний аналіз, коефіцієнт Пірсона, t-критерій Стьюдента).

У третьому розділі “Результати емпіричного дослідження психологічних особливостей цільової спрямованості перфекційної особистості” представлені підсумки розвідок, що вказують на супідрядний зв'язок формування цільової спрямованості особистості та її перфекціонізму.

Основними здобутками даного розділу є:

1. Викладено результати проведеного пошукування, що ґрунтувались на заздалегідь окресленій програмі комплексного дослідження постання перфекційної особистості. Емпірично доведено, що цільова спрямованість людини упереднюється в наступних сферах її життєздійснення: особистісній, інтимній, сімейній, дружній, навчально-професійній, суспільній, самодіяльній.
2. Результати розвідок засвідчили дуальність позиціювання людини:
а) стосовно предметного освоєння світу та б) ставлення до інших людей. А також виділено три типи особистісного життєздійснення: егоцентрична, раціональна і альтруїстична. Для першого типу характерні задоволення біологічних та матеріальних потреб, меркантильно-утилітарна мотивація, цільові настанови відзначаються дискретністю сприйняття часопростору власного буття. У другого типу домагання спрямовані на задоволення соціальних потреб, ці особи помірковані і стратегічно зорієнтовані. Третій тип характеризується задоволенням духовних потреб з урахуванням суспільної необхідності діяльності, керується у повсякденні загальнолюдськими приписами і цінностями.
3. На основі статистичних методів, кількісного і якісного аналізів виділено п'ять основних факторів спрямування перфекційної особистості. Перший – професійно-пізнавальної мотивації, що містить більшість показників фахового самоздійснення. Другий – психопатологічний, уміщує інтровертованість, низьку інтернальність та егоцентричну позицію стосовно власного Я і світу. Третій – екстернальний раціоналізм центрований на

інтелектуальній мотивації, високому рівні домагань, жазі нових досягнень і звершень. Четвертий – соціально-заповзятої мотивації відзначається внутрішнім локусом-контролю, потягом до самоактуалізації та самовдосконалення. Останній, п'ятий фактор – інтелектуально-реалістичної мотивації, до складу якого входять: інтравертованість, помірний нейротизм, низька інтернальність, раціональна та альтруїстична життєва позиція, творчі запити.

4. Розроблено та впроваджено програму тренінгових занять з метою скерування деструктивного перфекціонізму людини у конструктивне русло. Значну увагу приділено роботі з самооцінкою особистості, її самоприйняттям та самоповагою, сімейним емоційним досвідом, вмінням ставити цілі та досягати їх, активно взаємодіяти з іншими, вільно виражати та регулювати свої думки і почуття тощо. Задля цього визначені наступні напрями роботи: зниження рівня тривожності та невротичної депресії; підвищення самооцінки, яка виражається в адекватному сприйнятті себе та оточуючих; формування здатності до постановки перспективних (стратегічних) і реальних цілей; рефлексивної оцінки своїх досягнень, помилок і невдач.

Точність і повнота одержаних результатів дослідження забезпечена застосуванням адекватного інструментарію для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних, який дав змогу отримати статистично значущі показники функціонування психологічних особливостей спрямованості особистості у вимірах потягу до досконалості (перфекційності).

Достовірність і наукова новизна одержаних Н.Б. Лукіною результатів взаємопов'язані й не викликають сумніву. Отримані висновки дисертації конкретні і повністю відповідають сформульованим завданням дослідження, її наукові положення й узагальнення базуються на використанні доцільних методів статистичної обробки даних, що підтверджує їх вірогідність.

Водночас рецензована дисертація не позбавлена окремих локальних недоліків, що формулюються скоріш як побажання на майбутнє.

1. Прослідковуючи думку дисертантки за її розпросторенням у тексті рукопису складається враження, що перфекціонізм має більшою мірою негативний вплив на формовияви життєздійснення особистості, про що свідчать численні посилання на “деструктивний перфекціонізм” (С. 5, 23, 81, 150, 175) “прокрастинацію” (С. 62, 91, 153, 163) та інші вади перфекціоністів, на подолання яких скеровано програму тренінгу. У тексті є опис конструктивних виявів жаги довершеності, та чи доцільно розподілила авторка свій фокус наукового інтересу стосовно позиціювання даного феномену – питання залишається відкритим, на що слід звернути увагу, можливо в подальших пошукуваннях за цією тематикою.

2. На жаль у тексті зрідка зустрічаються посилання на роботи вітчизняних науковців, хоча під егідою НДІ психології ім. Г.С. Костюка виходили цілі збірки, присвячені тематиці перфекціонізму, а літературні джерела, зазначені у дисертації, в основному хизуються зарубіжними авторами і виданнями. Дане побажання більше стосується розбудови саме української психологічної науки і достеменного вивчення її послідовників і популяризаторів.

3. Підібраний психодіагностичний комплекс не викликає дорікань за своїм науковим та емпіричним потенціалом, та чи доцільно використовувати при вивченні цільової спрямованості особистості (об’єкт чинного пошукування) з набором її індивідуально-психологічних особливостей у вимірах перфекційності (упредметнення дослідження) настільки потужний інструментарій (8 методик), що зачіпає глибинні особистісні конструкти, самоактуалізаційні тенденції, багатofакторні вияви людського єства тощо. В такому випадку варто розширити (прописати) предметне коло розвідок і їх завдань.

4. В гіпотезі роботи зазначено, що «за умови корекції деструктивного типу перфекціонізму може бути сформована альтруїстична позиція, яка визначається не як допомога іншим, а як найвищий розвиток особистості, що сприяє задоволенню потреби у безпеці та формуванню потреб вищих рівнів і призведе до самореалізації особистості» (С. 20), але автор терміну “альтруїзм” філософ-позитивіст Огюст Конт, визначав його як напрям поведінки і діяльності

людини, котра ставить інтереси іншої людини або загальне (суспільне) благо вище особистих потреб. Тож вітальна потреба в безпеці чи й інші потяги до самореалізації мають егоїстичне підґрунтя, тому авторці слід більш влучно формулювати свої науково-психологічні припущення задля однозначного і правильного їх тлумачення іншими науковцями.

5. У тексті зустрічаються стилістичні огріхи та русизми як-от: “відбиває прагнення” (С. 89) – відображає, “на відмінну від соціально-приписаних” (С. 119) – осіб, які керуються соціальними приписами, “близькі за віддаленістю” (С. 45, 102) – сприймається як оксюморон. Тому варто у тексті рукопису використовувати усталену, традиційну термінологію психологічної науки і більше звертати увагу на стилістику наукового (українського) тексту.

Однак висловлені зауваження і побажання не зменшують наукової значущості та прикладної вагомості дисертаційної роботи Н.Б. Лукіної, яка є концептуально, логічно, змістовно і структурно цілісною та завершеною.

Зміст автореферату сутнісно відображає основні положення повного тексту дисертації. Їх оформлення в цілому відповідає вимогам Атестаційної комісії МОН України. Основні результати дослідження повно висвітлені в науковій періодиці (16 публікацій).

Висновок. Дослідження дисертантки виконане на високому теоретико-експериментальному рівні, відзначається потужною апробацією, унааявлене численними публікаціями і має непересічне наукове значення з можливим подальшим практичним застосуванням. Загалом дисертаційна робота Н.Б. Лукіної “Психологічні особливості цільової спрямованості перфекційної особистості” є цілісним і завершеним, самостійно виконаним, повноцінним дослідженням, у якому отримані нові науково обґрунтовані результати, що системно вирішують актуальну суспільну значущість.

За тематикою, структурою та змістом, науковою новизною і практичним значенням як кваліфікаційне наукове дослідження робота відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013р. (зі змінами, внесеними

згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08. 2015р. та №1159 від 30.12.2015р.), а його авторка – Лукіна Наталія Борисівна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології.

Офіційний опонент:

**доктор психологічних наук,
доцент, декан соціально-гуманітарного
факультету ДЗ «Південноукраїнський
національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»**

А. А. Фурман